

A2.3

Implicarea comunităților în protejarea patrimoniului natural și cultural- studiu de caz Munții Hațeg

1. Introducere

Patrimoniul natural și, implicit, cultural al României este o moștenire valoroasă, dar și o responsabilitate colectivă. Munții, pădurile, satele tradiționale, obiceiurile locale și biodiversitatea reprezintă nu doar resurse, ci și identitate.

Protejarea acestui patrimoniu nu poate fi realizată doar prin legi și politici publice, tocmai de aceea este nevoie de implicarea activă a celor care trăiesc și muncesc în aceste locuri: comunitățile locale.

În acest material s-a explorat și rolul comunităților în conservarea valorilor naturale și culturale, punând accent pe *modele de guvernare participativă, educație pentru dezvoltare durabilă* și colaborare între autorități, societate civilă și cetățeni.

Invitata pentru aceasta întâlnire este Lucia Cușnir Ursu, reprezentantă a *Asociației EcoEdu Natura*. Aceasta este activă în educația pentru dezvoltare durabilă și implicarea comunităților în protejarea patrimoniului natural și cultural. Este membră a mai multor asociații specific domeniului precum, mambra a Asociației Rangerilor din România și a Asociației România Sălbatică, având peste 20 de ani de experiență în arii protejate, în special în Parcul Național Retezat. Colaborează la nivel național și european în proiecte de conservare și educație ecologică, fiind mentor în rețelele EUROPARC și European Ranger Federation.

Misiunea EcoEdu Natura este de a promova educația pentru dezvoltare durabilă, oferind ateliere interactive care dezvoltă interconexiunile complexe dintre natura sălbatică și comunitatea umană. Această abordare educațională încurajează participanții să adopte practici sustenabile și să se implice activ în conservarea patrimoniului natural și cultural al țării.

Această organizație are ca scop educarea și conștientizarea publicului larg cu privire la problemele de mediu și sociale din România.

Asociația Rangerilor din România (ARR) este o organizație neguvernamentală, apolitică, al cărei scop este conservarea și utilizarea durabilă a capitalului natural al României, în cadrul rețelei de arii protejate.

Rangerul este persoana care se ocupă, în principal, de asigurarea conservării și protejării patrimoniului natural, cultural și istoric situat în ariile protejate. Desfășoară activități de ghidaj și supravegherea activității turistilor, realizează intervenții și amenajări necesare activității de turism în aria respectivă. Rangerul colaborează cu localnicii din zonă, cu cercetători, formațiuni salvamont și salvaspeo, operatori turistici. El răspunde de aplicarea legilor și regulamentelor în ariile protejate, de asigurarea securității turistilor. Organizarea unor activități educative în centrele de vizitare sau pe teren reprezintă componente obligatorii ale activității lor.

Prin calitatea de ranger se înțelege persoana nominalizată în stadiul actual, în România, ca gardian ecologic, custode sau agent de teren și care îndeplinește servicii asociate cu munca de ranger.

Asociația Rangerilor din România (ARR) este o organizație neguvernamentală, apolitică, al cărei scop este conservarea și utilizarea durabilă a capitalului natural al României, în cadrul rețelei de arii protejate. A luat ființă în anul 1996 din inițiativa unui grup de reprezentanți ai unor organizații neguvernamentale al căror principal obiect de activitate îl reprezintă protecția patrimoniului natural.

În România există la ora actuală 13 parcuri naționale, 13 parcuri naturale, 2 Geoparcuri, Rezervația Biosferei Delta Dunării, 381 de situri Natura 2000 și peste 1.000 de alte arii protejate de dimensiuni mai mici, toate acestea cumulând peste 18% din teritoriul țării.

Asociația Rangerilor din România este organizația care îi reunește pe cei implicați în protecția și conservarea patrimoniului natural al României.

După ce a colaborat la elaborarea legii ariilor protejate în toate versiunile ei, după ce a contribuit activ la recunoașterea și oficializarea profesiilor de ranger și custode, ARR este în prezent dedicată în principal dezvoltării resurselor umane calificate și competente în administrarea ariilor protejate. Promovarea ariilor protejate prin imagine este cea de-a doua direcție importantă urmată de organizație.¹

A fost înființată în 1996 și are ca scop principal dezvoltarea resurselor umane calificate și competente în administrarea ariilor protejate, precum și promovarea acestora.

ARR reunește profesioniști și entuziaști implicați în protecția și conservarea patrimoniului natural al României. Printre realizările sale se numără

¹ <https://www.ranger.ro/cine-suntem/>

contribuția la elaborarea legii ariilor protejate și recunoașterea profesiilor de ranger și custode.

România Sălbatică este cel mai mare proiect de fotografie și film documentar dedicat naturii din țara noastră. Filmul documentar a avut premiera la TIFF, în iulie 2021, iar pe parcursul anului următor a câștigat 8 premii la festivalurile de film naționale și internaționale la care a participat. A fost văzut de peste 300.000 de oameni la cinema sau în proiecții speciale. Albumul de fotografie a fost tipărit până acum în 9.000 de exemplare, dintre care aproape 10% au fost donate către școli și biblioteci.

Despre asociație se poate retine ca prin proiectele și activitățile sale urmărește conservarea naturii prin educație. Credem cu tărie că acest lucru se poate face doar printr-o informare corectă a oamenilor, atât asupra problemelor de mediu, cât și asupra beneficiilor pe care le oferă biodiversitatea. Fotografia și filmul documentar de natură sunt mijloace vizuale foarte importante în munca noastră, așa că proiectele educative ale asociației sunt construite în jurul acestor două arte.

Fondată în 2022, din dorința de a fi o voce a comunității strânse în jurul proiectului România Sălbatică, asociația își propune să organizeze evenimente dedicate naturii, să susțină proiecte de cercetare și conservare, să creeze o comunitate cât mai mare de oameni pasionați de natură și să promoveze România ca destinație eco-turistică.

2. Dezvoltarea durabilă

2.1. Importanța

În contextual existenței atator ONG-uri care conlucrează având ca obiective protejarea mediului, conservarea biodiversității, menținerea ecosistemelor prin diverse evenimente, proiecte, activități, ateliere, excursii, etc., devine prioritară educație pentru dezvoltare durabilă.²

2.2. Aspecte istorice

Conceptul de dezvoltare durabilă a fost inițiat încă de la începutul anilor '70. În 1972, Conferința privind Mediul de la Stockholm a pus pentru prima dată în mod serios problema

² <https://www.edu.ro/educatie-pentru-dezvoltare-durabila>

deteriorării mediului înconjurător în urma activităților umane, care pun în pericol însuși viitorul omenirii.³

Deși inițial dezvoltarea durabilă s-a vrut a fi o soluție la criza ecologică determinată de intensă exploatare industrială a resurselor și degradarea continuă a mediului și căuta deci, în primul rând, preservarea calității mediului înconjurător, în prezent conceptul s-a extins asupra calității vieții în complexitatea sa, și sub aspect economic și social. Obiect al dezvoltării durabile este acum și preocuparea pentru dreptate și echitate între state, nu numai între generații⁴

Dezvoltarea durabilă promovează conceptul de conciliere între progresul economic și social fără a pune în pericol echilibrul natural al planetei.

Ideea care stă la baza acestui concept este aceea de a asigura o calitate mai bună a vieții pentru toți locuitorii planetei, atât pentru generația prezentă, cât și pentru generațiile viitoare.

Dezvoltarea durabilă aduce în prim plan un nou set de valori care va ghida viitorul model de progres economic și social, valori ce vizează mai ales omul și nevoile sale prezente și viitoare, mediul natural – protejarea și conservarea acestuia, precum și atenuarea deteriorării actuale a ecosistemelor.

Una dintre cele mai cunoscute definiții a dezvoltării durabile este data de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (WCED) în raportul „Viitorul nostru comun” cunoscut și sub numele de Raport Brundtland:

„Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”.

Dezvoltarea durabilă este definită de o serie de aspecte:

- Compatibilitatea dintre mediul antropic și mediul natural;
- Egalitatea de șanse între generații care coexistă și se succed în timp și spațiu;

³ <https://www.anpm.ro/dezvoltare-durabila>

⁴⁴ Idem

- Situarea pe primul plan al securității ecologice în locul maximizării profitului;
- Compatibilitatea strategiilor naționale de dezvoltare cu cerințele extinderii interdependențelor în plan geoeconomic și ecologic;
- Asigurarea bunăstării generale punând accentul pe calitatea creșterii economice durabile;
- Integrarea organică dintre capitalul natural și cel uman, în cadrul unei categorii globale ce își redefineste obiectivele economice și sociale și își extinde orizontul de cuprindere în timp și spațiu;
- Trecerea la o nouă strategie cu față natural-umană, în care obiectivele dezvoltării economice și sociale să fie subordonate deopotrivă dezvoltării omului și însănătoșirii mediului.⁵

1972 Stockholm - Conferința ONU privind mediul (ECO I). În cadrul conferinței ONU, cele 113 națiuni prezente și-au manifestat îngrijorarea cu privire la modul în care activitatea umană influențează mediul. Au fost subliniate problemele poluării, distrugerii resurselor, deteriorării mediului, pericolul disparițiilor unor specii și nevoia de a crește nivelul de trai al oamenilor. A fost acceptată existența unei legături indisolubile între calitatea vieții oamenilor și calitatea mediului natural și s-a conștientizat importanța acestor relații atât pentru generațiile actuale cât și pentru generațiile viitoare

1983 - Comisia Brundtland. Necesitatea reorientării eforturilor pentru realizarea obiectivului de integrare, s-a concretizat în 1983, când Națiunile Unite au înființat Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (World Commission on Environment and Development – WCED) cunoscută sub denumirea de Comisia Brundtland, având ca scop studierea dinamicii deteriorării mediului și oferirea de soluții cu privire la viabilitatea pe termen lung a societății umane.

În anul 1987 Comisia Mondială pentru Mediul Înconjurător și Dezvoltare a Națiunilor Unite (sau Comisia „Brundtland”) propunea cea mai cunoscută și acceptată definiție a dezvoltării durabile, respectiv „satisfacerea nevoilor generațiilor prezente, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”.

Aceeași comisie a elaborat un Raport în care se vorbește despre documentul, deja publicat „Viitorul nostru comun”. A Educația pentru Dezvoltare Durabilă (EDD), conform definiției UNESCO din 2014, „permite

⁵ <https://www.anpm.ro/dezvoltare-durabila>

fiecărei ființe umane să dobândească cunoștințele, competențele, atitudinile și valorile necesare pentru a crea un viitor sustenabil”.

În anul 2005, în cadrul întâlnirii la nivel înalt a miniștrilor mediului și educației de la Vilnius, UNECE propune *Strategia pentru Educație pentru Dezvoltare Durabilă*, adoptată de România și de către celelalte state membre UNECE. Această strategie care va reprezenta Decada Națiunilor Unite a Educației pentru Dezvoltare Durabilă.

În 2015, România și celelalte 192 de state membre ale Organizației Națiunilor Unite adoptă *Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă*, care cuprinde 17 obiective de dezvoltare durabilă, 169 de ținte și 232 indicatori.

Dacă ne raportăm la Obiectivul 4 Educație de calitate, ținta 4.7. se referă explicit la EDD, respectiv „*până în 2030, asigurarea faptului că toți elevii/studentii dobândesc cunoștințele și competențele necesare pentru promovarea dezvoltării durabile, inclusiv, printre altele, prin educația pentru dezvoltare durabilă și stiluri de viață durabile, drepturile omului, egalitatea de gen, promovarea unei culturi a păcii și non-violenței, cetățenia globală și aprecierea diversității culturale și a contribuției culturii la dezvoltarea durabilă*”.

În anul 2016, la Batumi, România a participat la cea de-a 8-a Conferință Ministerială Mediu pentru Europa, unde s-a adoptat cadrul pentru viitoarea implementare a *Strategiei UNECE pentru Educație pentru Dezvoltare Durabilă* și s-a stabilit necesitatea implementării EDD pentru atingerea obiectivelor din Agenda 2030, în special în ceea ce privește Obiectivul 4 și ținta 4.7.

Educația pentru Dezvoltare Durabilă este abordată *preponderent* transversal în curriculumul formal din învățământul preuniversitar însă și în activitățile extracurriculare și extrașcolare (îndeosebi în cadrul programului național *Școala Altfel*).

Temele cheie privind dezvoltarea durabilă abordate includ, printre altele, reducerea sărăciei, îndatoririle cetățenești, pacea, etica, responsabilitatea, în contextul local și global, democrația și guvernarea, justiția, securitatea, drepturile omului, sănătatea, egalitatea de gen, diversitatea culturală, dezvoltarea rurală și urbană, economia, modelele de producție și de consum, responsabilitatea civică, protecția mediului, managementul resurselor naturale și diversitatea biologică și a naturii.

Educația pentru Dezvoltare Durabilă se realizează nonformal și informal și prin numeroasele parteneriate pe care ministerul le are cu autorități publice centrale și locale, operatori economici și ONG-uri. Tematicile acestor parteneriate, se referă la reducerea sărăciei, drepturi civile și responsabilități

sociale la nivel local/regional/global, drepturile copilului, egalitate și diversitate, toleranță și respect, dezvoltare rurală și urbană, protecția mediului, managementul resurselor naturale.

Temele unor cursuri de formare pentru profesori ar putea să vizeze aspecte: educația pentru mediu, învățarea experiențială, educația pentru dezvoltarea sustenabilă a societății, protecția mediului ca parte a curriculumului național, dezvoltare sustenabilă și inovativă, competențe pentru dezvoltare durabilă.

În ceea ce privește învățământul superior, universitățile au început să manifeste deschidere în această direcție și să introducă elemente de dezvoltare durabilă, noi discipline în curriculumul obligatoriu sau în cel opțional, în funcție de programele de studii. Tematicile se referă la schimbări climatice, managementul efectelor schimbărilor sociale și economice, economia mediului, politici publice și managementul mediului înconjurător, energii alternative, ape uzate, reducerea noxelor, tehnologii verzi (în cadrul a peste 240 de programe de studii de licență și master).

Pe lângă programele de licență specifice domeniilor de studii, un număr mare de universități au introdus programe de master care vizează formarea în domeniul dezvoltării durabile.

Coordonator la nivel național a implementării celor 17 obiective de dezvoltare durabilă este Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă, înființat în 2017 în cadrul aparatului de lucru al Guvernului, în subordinea prim-ministrului.

3. Guvernanța participativă⁶

Patrimoniul cultural este o resursă comună și un bun al tuturor. Așadar, este responsabilitatea noastră comună să avem grijă de patrimoniul nostru. Noile abordări în materie de conservare se concentrează asupra integrării depline a patrimoniului în comunitatea locală.

De aceea, specialiștii în conservare își orientează eforturile spre conservarea și consolidarea întregului peisaj cultural, natural, mai degrabă decât a unui sit izolat.

Guvernanța participativă înseamnă întărirea relațiilor dintre instituțiile din sectorul patrimoniului cultural și profesioniști. Aceasta înseamnă includerea tuturor persoanelor interesate sau implicate în patrimoniul cultural.

Deopotrivă este, de asemenea, o abordare inovatoare, care introduce o schimbare reală a modului în care este gestionat și prețuit patrimoniul cultural. În fine, este o abordare mai durabilă pe termen lung.

⁶ <https://culture.ec.europa.eu/ro/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage/participatory-governance>

Implicarea societății civile este un deziderat, dar din experiența acumulată s-au identificat câteva curențe:

- Niveluri de capacitate și expertiză relativ reduse
- Responsabilitate slabă
- Experiență limitată de monitorizare și evaluare
- Experiență limitată de relaționare cu autoritățile și instituțiile publice
- Lacune în cunoașterea legislației privind advocacy-ul
- Accesul limitat la informațiile publice

Pe de altă parte, conceptualizarea slabă și necoerentă a proceselor de dezvoltare regională (planificare și programare regională, implementarea proiectelor, dezvoltarea capacităților etc.) care se produce la nivel regional ("dezvoltare echilibrată", "reducerea disparităților", "dezvoltare urbană policentrică", "competitivitate", "cooperare intercomunitară", "programare sectorială" etc.), toate aceste aspecte creează dificultăți de înțelegere și implicare pentru actorii interesați, inclusiv pentru societatea civilă.

Deopotrivă s-au identificat dimensiuni de cooperare în cadrul guvernantei participative:

- cooperare inter-comunitară și abordare participativă
- identificarea ideilor de proiecte și pregătirea calitativă a documentației necesare
- atragerea resurselor financiare
- implementarea cu succes a proiectelor
- asigurarea unei transparențe totale a procesului
- respectarea principiilor echității sociale

Ca exemple de bune practice, exemplificăm:

- **Modelul nordic**, pune accentul pe ideea de guverne locale mici (jurisdicții în medie cu 10.000 de locuitori) care se auto-finanțează
- **Modelul suedez** la nivelul căror guverne locale beneficiază de autonomie nu numai în problema fiscală, ci și în anumite domenii de intervenție precum: imigrarea, cetățenia, limba, relațiile economice externe
- **Modelul francez** în care rolul primar al guvernelor locale este acela de a permite cetățenilor participarea politică în procesul decizional de la nivel național

Ca recomandări⁷ menționăm:

- o mai bună coordonare între procesele participative (de jos în sus) și cooperarea instituțiilor guvernamentale cu comunitățile locale (de sus în jos) pentru a face serviciile publice mai bune

⁷ Sursa de bază pentru informațiile prezentate: PARTICIPARE ȘI GUVERNANȚĂ ÎN DEZVOLTAREA REGIONALĂ. ,

- cooperarea cu mediul academic (universități, instituții de cercetare) poate să contribuie la dezvoltarea de noi cunoștințe în acest domeniu
- consolidarea capacităților organizațiilor societății civile în domeniile advocacy și activism, analiza problemelor și monitorizarea punerii în aplicare a politicilor poate să contribuie la o transparență și participare mai mare pentru toți cei interesați de politicile și procesele de dezvoltare regională

Comunitățile trebuie să devină gardieni ai patrimoniului, comunitățile locale devin gardieni ai patrimoniului natural și cultural pentru că trăiesc în mijlocul acestuia și îl cunosc cel mai bine. Ele păstrează tradiții, meserii, povești, și practici care contribuie la conservarea pe termen lung a naturii și culturii locale.

Implicarea lor activă în protejarea patrimoniului – prin educație, inițiative locale, turism responsabil sau activități de monitorizare- transformă conservarea într-un efort colectiv și durabil.

Fără sprijinul comunităților, măsurile de protecție riscă să rămână formale și ineficiente.

De aceea au fost elaborate mai multe tipuri de strategii:

- strategia de implicare a voluntarilor
- strategia de implicare a afacerilor locale
- grupurilor marginalizate
- strategia de implicare a tinerilor

Se impune educație pentru dezvoltare durabilă în arii protejate:

Educația pentru dezvoltare durabilă în ariile protejate are rolul de a promova politicile globale și europene prin creșterea conștientizării asupra importanței conservării naturii, patrimoniului cultural și utilizării responsabile a resurselor. Prin programe educaționale și implicarea comunităților, se susține protejarea biodiversității, păstrarea tradițiilor locale și dezvoltarea durabilă, respectând astfel angajamentele internaționale pentru un viitor echilibrat și sănătos.

Concluzie

Tocmai de aceea, printre prioritățile de dezvoltare regională se numără dezvoltarea economică durabilă și competitivă a fiecărei regiuni, consolidarea unei bune guvernante regionale (GR), dar, deopotrivă și îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate.

4. Studiu de caz – zona Retezat-Hațeg

O salbă impresionantă de obiective turistice îi așteaptă pe cei care pășesc prin Țara Hațegului.

Întreaga Țară a Hațegului este o adevărată bijuterie natural, strajuită de crestele Retezatului.

Deosebit de bogată în plante, păsări și animale, Țara Hațegului era acum 200 de ani, zonă preferată de vânătoare pentru nobilii vremii. Capre negre, cerbi, căprioare, lupi, urși și râși, toate își au, încă, bârlogurile și vizuinile în Retezat și în arealul Geoparcului.

Însă, poate, și mai important, este faptul că în Depresiunea Hațegului se regăsesc nu mai puțin de 75 la sută dintre speciile de fluturi de zi din România, aici existând și unele culoare, dar și „gări ale fluturilor”! Acest fapt indică o natură curată, nepoluată, sălbatică, pentru că în prezența poluanților primele care își pierd viața sunt minunatele, dar sensibilele insecte.

Rezervația Hațeg-Slivuț ocupă primul loc din România și pentru că zimbrii europeni a reapărut. Acest lucru s-a întâmplat în 12 noiembrie 1958, atunci când o pereche de zimbri a fost adusă din Polonia. Atunci a fost demarată acțiunea de refacere a acestui fond faunistic prețios al pădurilor din Munții Carpați, munți ce adăposteau odinioară numeroase turme de zimbri. O plimbare

prin Pădurea Slivuț, din apropierea orașului Hațeg, la Rezervația de zimbri Slivuț, unul dintre cele mai importante obiective turistice din Hațeg și Țara Hațegului, conving orice turist despre necesitatea conservării biodiversității⁸

Parcul Național Retezat este o arie protejată de interes național ce corespunde categoriei a II-a IUCN (parc național), desemnată în scopul protejării biodiversității și menținerii într-o stare de conservare favorabilă florei spontane și faunei sălbatice, precum și a unor habitate naturale de interes comunitar aflate în arealul zonei protejate. Acesta este situat în sud-vestul țării, pe teritoriul județului Hunedoara^[4].

Retezatul este cel mai complex și mai grandios masiv montan din toate sectoarele geografice ale Carpaților românești. Originalitatea sa constă în existența unor spectaculoase creste alpine care depășesc 2000 de m înălțime și un relief sculptural, în care s-au imprimat urmele a două mari glaciații (Riss și Würm), făcându-se remarcată existența unei puternice modelări climatice, sub formă de trepte (Platforma de eroziune alpină Borăscu, Râul Șes, Gornovița).

Țara Hațegului este o regiune istorică și geografică din Transilvania, înconjurată de munții Retezat, Șureanu și Poiana Ruscă. Aceasta corespunde depresiunii Hațeg și este drenată de râurile Strei, Râu Mare și Galbena. Orașul Hațeg este centrul social și economic al regiunii. Munții Retezat formează o parte importantă a peisajului și granița sudică a Țării Hațegului

Parcul Național Retezat s-a înființat în anul 1935 la inițiativa profesorului Alexandru Borza, fondatorul Grădinii Botanice din Cluj-Napoca și a savantului de renume mondial Emil Racoviță. În prezent parcul are statut de arie naturală protejată de interes național și internațional, fiind recunoscut ca Rezervație a biosferei din anul 1979.

Țara Hațegului are următoarele particularități geografice:

- **Localizare:** Depresiunea Hațeg, delimitată de Munții Retezat la sud, Munții Șureanu la est și nord-est, Munții Țarcu la vest și Munții Poiana Ruscă la nord.
- **Suprafață:** Circa 1300 km².
- **Ape:** Drenată de râurile Strei, Râu Mare și Galbena.
- **Centru:** Orașul Hațeg.

⁸ <https://www.gohunedoara.com/obiective-turistice-de-vizitat-in-tara-hategului/>

- **Acces:** Prin Simeria (pe valea Streiului), prin Banat (pe valea Bistrei, prin Porțile de Fier ale Transilvaniei), prin Petroșani (prin Pasul Merișor-Bănița) și prin Campul lui Neag peste Muntele Retezat.

Prin constituirea Parcului Național Retezat se urmărește protecția și conservarea unor eșantioane reprezentative pentru spațiul biogeografic național, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic și peisagistic.

În termeni de biodiversitate, Retezatul prezintă o arie naturală montană cu o gamă floristică și faunistică diversă, exprimată atât la nivel de specii cât și la nivel de ecosisteme terestre, acesta adăpostind aproape 1.190 de specii de plante superioare, 90 de specii taxoni endemici, 130 de plante rare sau vulnerabile, 50 de specii de mamifere, 168 specii de păsări, 9 specii de reptile, 5 specii amfibieni.⁹

⁹ https://www.hateggeoparc.ro/new/?post_type=tribe_events&eventDisplay=list